

Bilgi, Güç ve Siyasetin Kesişiminde Düşünce Kuruluşları: Kamu Politikaları Bağlamında Bir Analiz*

Özer KÖSEOĞLU** & Ömer Faruk KÖKTAŞ***

Özet

Düşünce kuruluşları, politika yapım sürecinde rol almak ve katkıda bulunmak üzere bilgi, fikir, analiz üretmek ve gerektiğinde öneride bulunmak misyonuyla ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren sadece Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da değil, dünyanın diğer bölgelerinde de düşünce kuruluşları sayı ve güç olarak etki alanlarını genişletmiştir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarına ilişkin çalışmalar dış politika alanında yoğunlaşmış ve stratejik araştırma merkezleri bağlamında inceleme konusu edilmiştir. Düşünce kuruluşlarını kamu politikası sürecindeki rolleri açısından inceleyen çalışmalar da sayıca azdır. Bu çalışma, düşünce kuruluşlarının siyasal alandaki konumlanışını tartışarak kamu politikası süreçlerindeki rolleri, politika yapımı boyunca kullandıkları araçlar ve politikaları etkileme kapasitelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kamu politikaları ve düşünce kuruluşları ilişkisinin kavramsal ve teorik düzeyde ortaya konulması, bu alanda gelecekte yürütülecek olan ampirik araştırmalara zemin hazırlaması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Düşünce Kuruluşları, Kamu Politikası, Politika Yapım Süreci

Think Tanks at the Intersection of Knowledge, Power and Politics: a Public Policy Analysis

Abstract

The mission of the think tanks has been submitting advice and providing knowledge, idea and analysis to contribute and play a role in the policy process. Think tanks have expanded in number and improved their power not only in the North America and Western Europe, but also towards the other regions of the world in piecemeal. Think tank studies in Turkey have mostly been concentrated on foreign policy and strategic research centers. Studies examining think tanks in terms of their role in the public policy process have been scarce. In this context, this study aims to investigate think tanks' role in the policy-making process, the tools and strategies they employ and their capacity to influence policies through discussing

* Bu çalışma "Kamu Politikası Yapım Sürecinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü ve Etkinliği: SETA Vakfı Örneği" başlıklı tezin bir bölümünün gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ozerk@sakarya.edu.tr

*** Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ofkoktas@sakarya.edu.tr

their position in the political arena. It is believed that revealing the relation between public policies and think tanks in conceptual and theoretical terms will possibly provide a basis for the further empirical research.

Key words: Think Tanks, Public Policy, Policy Making Process

GİRİŞ

Siyasal sistemlerde anayasal ve yasal olarak politika yapımının birincil sorumluları olan politik karar vericiler, kamusal sorunlara ilişkin bir eylem programına (veya eylemsizlik) karar verirler. Bir eylem programı geliştirilirken soruna ilişkin çözüm önerileri ve politika alternatifleri belirlenir ve uygulanan programların etkinliği değerlendirilir. Böyle bir sürecin çeşitli aşamalarında düşünce kuruluşlarının da içinde bulunduğu resmi olmayan aktörlerin talepleri, katkısı ve desteği de formel veya informal, geçici veya sürekli bir biçimde kamu politikalarına eklenir.

Politika yapımcılar sık sık sınırlı bilgi sahibi oldukları ya da teknik uzmanlık gerektiren alanlarda da politika oluşturmak durumunda kalırlar. Özellikle günümüzde politik konuların ve işlerin giderek karmaşıklaşması, kamu politikası yapımının sınırlı sayıda aktörün içinde bulunduğu anlık olaylardan değil; çok sayıda aktörün yer aldığı görece uzun zamana yayılan bir süreç olması ve bilginin etki gücünün yükselişi gibi faktörlerin etkisiyle karar vericiler politika oluştururken uzmanlık bilgisini politika yapım mekanizmalarına entegre etme gereğini duymaktadırlar.¹ Gerçekten de devletlerin, politika yapım sürecinde farklılaşan ve çeşitlenen politik konulara ve alanlara ilişkin organize olmuş ve sistematik hale getirilmiş bilgiye duyduğu ihtiyacın arttığı görülmektedir. Politika yapımcılar politika üretecekleri çevre, konu ve toplum hakkında ve uygulanması muhtemel politikaların etkilerinin öngörülmesi bağlamında sistematik bilgiye ihtiyaç duyarlar. Oluşturulan politikaların başarısı, bununla yakından ilgilidir. Bilginin, siyasal iktidarın ve politika yapımcıların kullanabileceği bir biçime dönüştürülmesi bu noktada önem kazanmaktadır.²

Kamu politikası yapım sürecinin karmaşık, iç içe geçmiş ve çok aktörlü yapısından kaynaklanan sistematik ve nitelikli bilgi ihtiyacını karşılayacak en önemli aktörlerden biri düşünce kuruluşlarıdır. Düşünce kuruluşları, politika yapım sürecinde rol almak ve katkıda bulunmak üzere bilgi, fikir, analiz üretmek ve gerektiğinde öneride bulunmak misyonuyla ortaya çıkmış, 21. yüzyıla geldiğinde tüm dünyaya yayılarak bu alanda ciddi bir uzmanlık elde etmişlerdir. Özellikle gelişmiş ülkelerde sayı ve etkinlik bakımından dikkate değer bir noktaya gelmiş olan düşünce kuruluşları, gelişmekte olan ülkelerde de politika yapımı süreçlerinde daha fazla görünür ve etkili hale gelmiştir. Türkiye’de de temelleri 1960’lı yıllara

1 Matthew Thomas ve Luck Buckmaster, “Expertise and Public Policy: A Conceptual Guide”, Parliamentary Library (Research Paper), 2013, s.1; R. Kent Weaver ve James G. McGann, “Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change”, içinde James G. McGann ve R. Kent Weaver, (der.), Think Tanks and Civil Societies, (Transaction Publishing, 4th Paperback, 2009), s. 1; Wayne Parsons, Public Policy, (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 1995, s. 153; Andrew Rich, Think Tanks, Public Policy and the Politics of Expertise, (New York: Cambridge University Press, 2004), s. 107.

2 Mahmood Ahmad, “US Think Tanks and the Politics of Expertise: Role, Value and Impact”, The Political Quarterly, Vol 79, No 4, 2008, s. 529.

kadar gitmekle birlikte özellikle son on yılda düşünce kuruluşlarının sayısı, çeşidi ve politika süreçlerindeki etkinliği ciddi bir şekilde artmıştır. Düşünce kuruluşlarına yönelik akademik çalışmaların sayısı da buna paralel bir artış göstermiştir. Bu kapsamdaki çalışmalar, ağırlıklı olarak Türkiye'nin dış politikası ve dış politika konusunda faaliyet gösteren stratejik araştırma merkezleri üzerine odaklanmaktadır.³ Hatta düşünce kuruluşu denilince eğitim, sağlık, tarım, göç, nüfus ve gıda güvenliği gibi politika alanları nadiren akla gelmektedir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının yaygın olarak dış politika üzerine odaklanan stratejik araştırma merkezleri formatında kurulması ve bunların çok az bir kısmının diğer politika sorunlarıyla ilgilenmesi bu durumu pekiştirmektedir. Son yıllarda çalışma konuları itibarıyla bir çeşitlenme dikkati çekmekle birlikte, müstakil olarak dış politika dışındaki alanlarda faaliyet gösteren düşünce kuruluşları halen sayıca azdır.

Türkiye'de düşünce kuruluşu çalışmalarına yönelik ikinci tespit ise, bu alanla ilgili saha araştırmalarının oldukça sınırlı olmasıdır.⁴ Bu durum, düşünce kuruluşlarına ilişkin birincil veri üretimini sınırlandırmaktadır. Alan araştırmasına dayalı çalışmalar ise ağırlıklı olarak mülakat yöntemine dayanmaktadır. Son bir tespit olarak düşünce kuruluşlarını kamu politikası disiplini açısından inceleyen çalışmaların sayısının son yıllarda artmakla birlikte yetersiz olduğunun altı çizilmelidir.⁵ Türkiye'de kamu politikası disiplininin yakın döneme kadar gelişme göstermemesinin, düşünce kuruluşlarının bu bağlam içinde araştırılmasının gecikmesine neden olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, düşünce kuruluşlarının siyasal alandaki konumlanışını tartışarak kamu politikası süreçlerindeki rolleri, politika yapımı boyunca kullandıkları araçlar ve politikaları etkileme kapasitelerini incelemektir. Kamu politikaları ve düşünce kuruluşları ilişkisinin kavramsal ve teorik düzeyde

3 Bkz. Serhat Güvenç, "Türkiye'nin Dış Politikası ve Düşünce Kuruluşları", içinde S. Cerit Mazlum ve Erhan Doğan, (yay. haz.), *Sivil Toplum ve Dış Politika*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006, s. 159-80; Erhan Akdemir, "Amerika'nın Ortadoğu Politikasının Şekillenmesinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 2, No 8, 2007, s. 53-74; Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar, (der.), *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2009); Bilal Karabulut, "Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 2, 2010, s. 91-104; Atilla Sandıklı, *Türkiye'de Stratejik Araştırma Merkezleri: BİLGESAM Örneği*, 2011, <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2012/05/Atilla-Sandikli-Taktim-metni.pdf>, (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2016); Göktürk Tüysüzöğlü, "Türk Dış Politikası'nın İşleyişinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", *Uluslararası İlişkiler Konseyi (ÜİK) 10. Yıl Kongresi (Türkiye'de Uluslararası İlişkilerin Dünü, Bugünü ve Geleceği)*, İzmir, 17-20 Nisan 2014.

4 Bkz. Aziz Aydın, "The Genesis of Think-Tank Culture in Turkey: Past, Present and Future?", (Başılmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2006); Bülent Aras, Şule Toktaş ve Ümit Kurt, *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi*, (Ankara: SETA Yayınları, 2007).

5 Bkz. Alper Karakurt, "Düşünce Kuruluşları ve Politika Sürecindeki Roller", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 40, Sayı 2, 2007, s. 1-20; Aysun Yemen ve Hüseyin Gül, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Yerel-Bölgesel Yönetim ve Politikalara Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", içinde Yakup Bulut vd., (ed.), *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, (Ankara: Pagem, 2013), s. 514-25; Mete Yıldız vd., "Kamu Politikalarında Düşünce Üretim Kuruluşlarının Rolü: Genel Çerçeve ve Türkiye'den Örnekler", içinde Mete Yıldız ve M. Zahid Sobacı, (ed.), *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama*, (Ankara: Adres Yayınları, 2013), s. 188-220; Hüseyin Gül ve Aysun Yemen, "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Kamu Politikası Süreçlerindeki Rolü ve Etkisi", içinde Mehmet Akif Çukurçayır vd., (ed.), *Kamu Yönetiminde Dönüşümün Yönü ve Etkileri (Kayfor 13 Bildiri Kitabı)*, Konya, 2015, s. 656-82

ortaya konulmasının, bu alanda gelecekte yürütülecek olan ampirik araştırmalara zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde düşünce kuruluşlarına ilişkin tanımlar eleştirel bir gözle değerlendirildikten sonra bir tanım önerisi getirilmiştir. İkinci kısımda genel olarak düşünce kuruluşlarının yayılımı ve küresel bir fenomen haline gelme süreci ele alındıktan sonra düşünce kuruluşlarına ilişkin tipolojiler ortaya konulmuştur. Çalışmanın esas araştırma amacını oluşturan son bölümde ise düşünce kuruluşlarının kamu politikası yapımı sürecindeki rolleri, politika ve stratejileri kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir.

1. DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ TANIMLANMASI SORUNU

Düşünce kuruluşları, hem ülkeler düzeyinde hem de küresel boyutta yapıları, kapasiteleri, ilgilendikleri politika alanları ve politikalar üzerindeki etkileri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının net ve herkesin kabul edebileceği bir tanımını yapmak oldukça zordur.⁶ Kamu politikası yazınında düşünce kuruluşları “kamu politikası araştırma enstitüleri”, “politika tartışma grupları”, “politika planlama kuruluşları” ve “bağımsız kamu politikası enstitüleri” gibi farklı isimlerle anılmaktadır.⁷ Ancak yaygın olarak kullanılan niteleme İngilizce adıyla “think tank”tir. Think Tank kavramı Türkçeye “düşünce tankı” şeklinde çevrilmekle birlikte, kavramın bu şekliyle kullanımı ne günlük dilde ne de akademik camiada yaygınlaşmıştır. Türkçe yazında kavramı anlatmak üzere “düşünce kuruluşları” veya “stratejik araştırma merkezleri” adlandırması daha fazla tercih edilmektedir.

Sosyal bilimlerde açıklanması zor kavram, olgu veya durumlar genellikle ortak özellikleri belirlenerek tanımlanmaktadır. Düşünce kuruluşlarının da genel olarak kabul edilmiş ve üzerinde uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, düşünce kuruluşları da kendilerine benzeyen baskı grupları ve sivil toplum örgütleri gibi yapılardan ayırt edici ortak bazı yönleri ortaya konularak tanımlanabilir.

Düşünce kuruluşları denilince akla ilk olarak kamu politikaları konusunda araştırma ve analiz üreten kurum ve kuruluşlar gelebilir. Örneğin Stone’a göre⁸, düşünce kuruluşları, “politika yapıcılara öneri sunmak ve politik konular hakkında halkı bilgilendirmek üzere, belirli bir politika alanında veya birden çok politika alanını kapsayan daha geniş konularda araştırma ve analizlerini yürüten politika araştırma enstitüleri” olarak tanımlanmaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, düşünce kuruluşlarının bu şekilde anlaşılması çok genel kalmakta ve bu kuruluşların gerçekte ne olduğu hususunda yeterli bilgi vermemektedir. Çünkü birçok baskı grubu ve

6 Diane Stone, “Introduction: think tanks, policy advice and governance”, içinde Diane Stone ve Andrew Denham, (ed.), *Think Tank Traditions*, (Manchester University Press, 2004), s. 2; James Smith, *The Idea Brokers*, (New York: The Free Press, 1991), s. XIV.

7 Diane Stone, *Capturing The Political Imagination*, (London: Frank Cass, 1996), s. 9; James G. McGann, *Think Tanks and Policy Advice in the United States*, (Oxon: Routledge, 2007), s. 11.

8 Diane Stone, “Public Policy Analysis and Think Tanks”, içinde Frank Fischer, Gerald J. Miller ve Mara S. Sidney, (ed.) *Handbook of Public Policy Analysis*, (Boca Raton: CRC Press, 2007), s. 149.

bazı sivil toplum örgütleri ile hükümet kurumları da bu tür araştırma ve analizleri yapmakta, politika önerileri üretmektedir. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının fonksiyonları ve organizasyonel sınırlarının daha fazla belirginleştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaca uygun bir tanıma göre, düşünce kuruluşları, “politika yapım sürecini etkilemek ve bu süreçte destek edinmek için uzmanlık ve fikir üretimine dayanan bağımsız, herhangi bir kurum ile çıkar ilişkisi olmayan ve kar amacı gütmeyen organizasyonlardır”.⁹ Yukarıdaki tanımlar incelendiğinde düşünce kuruluşlarının bir yüzünün politika yapıcılara, diğer yüzünün halka dönük olduğu; temel fonksiyonlarının ise politika yapıcılarının daha nitelikli karar vermesi için ihtiyaç duydukları bilgi ve uzmanlığın sağlanmasının yanında halkın farklı politika konuları ve süreçleriyle ilgili bilgi edinmesini temin etme olduğu söylenebilir.

Düşünce kuruluşlarının temel özellikleri, kurumsal yapıları ve günümüzde yerine getirdikleri fonksiyonları dikkate alındığında yapı ve faaliyet itibarıyla, öncelikli olarak bilgi ve fikir üretmeye dayalı şekilde örgütlenmiş; üretilen bilgi, analiz ve fikirler aracılığıyla politik karar verme mekanizmalarında ve kamuoyu nezdinde etkili olma amacıyla olan, bağımlı yahut bağımsız nitelikteki organizasyonlar olarak tanımlanabilir. Düşünce kuruluşlarının bağımsızlığına ilişkin geleneksel görüşün günümüzde geçerliliği oldukça tartışmalı hale gelmiştir. Bu kuruluşlar, örgütsel olarak herhangi bir kurumdan bağımsız olabileceği gibi bakanlık gibi bir kamu kuruluşu ya da siyasal parti ve üniversite gibi bir kurum bünyesinde örgütlenebilir. Öte yandan, nispeten tarafsızlığını koruyan/korumayı başaran düşünce kuruluşları bulunabileceği gibi belirli bir ideoloji veya harekete angaje olarak faaliyetlerini yürüten kuruluşlara da yaygın bir şekilde rastlanmaktadır.

2. DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ KÜRESEL YAYILIMI

Düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı ve gelişimi, küresel ve bölgesel bağlamlarda farklı bir seyir izlemiştir. Bu kuruluşlar, belirli bölgelerde ve ülkelerde diğerlerine nazaran daha önce ortaya çıkmakla beraber tarihsel süreç içerisinde tüm dünyada sayı ve kapasite bakımından gelişme göstermiştir. Elbette düşünce kuruluşlarının belirli bölgelerde daha önce ortaya çıkmasının, bu kuruluşların doğmasına zemin hazırlayan çeşitli faktörler ile doğrudan ilgisi bulunmaktadır.

Düşünce kuruluşları ilk olarak Kuzey Amerika ve Avrupa gibi modern sanayileşmiş toplumlarda ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde bu kuruluşlar, sırasıyla Orta ve Latin Amerika, Doğu Asya ile Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Orta ve Doğu Avrupa bölgelerine yayılmıştır. Bununla birlikte, düşünce kuruluşlarının ABD'ye özgü organizasyonlar olduğuna dair yerleşik bir kanı bulunmaktadır. Bu kanaatin temel nedeni ise II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından ABD'deki düşünce kuruluşlarının sayısının diğer ülkelerle karşılaştırıldığında adeta patlama göstermiş olmasıdır.¹⁰

9 Rich, a.g.e., s. 11.

10 Diane Stone ve Mark Garnett, “Introduction: think tanks, policy advice and governance”, içinde Diane Stone, Andrew Denham ve Mark Garnett, (ed.) Think Tanks Across Nations, (Manchester

Ülkelerin siyasal, sosyal, ekonomik kurum ve kültür normları düşünce kuruluşlarının hem doğmasında hem de faaliyet alanları, fonksiyonları ve araçlarının şekillenmesinde kritik öneme sahiptir. Genel olarak gelişmiş bir sivil toplum kültürünün bulunması, düşünce özgürlüğünün garanti altına alınmış olması ve siyasal sistem içinde muhalif görüş ve hareketlere yer verilmesi; yani demokrasinin tüm kurum ve süreçleriyle işletilebilmesi düşünce kuruluşlarının gelişmesi için uygun ortamı sağlamaktadır. Nitekim Latin Amerika'da askeri hükümetlerinin düşmesi ve Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte, bu bölgelerdeki düşünce kuruluşlarının sayıya hızlı bir şekilde artması bu iddiayı güçlendirmektedir.¹¹ Belirtmek gerekir ki, iyi işleyen demokratik kurumların varlığı, düşünce kuruluşlarının ortaya çıkması ve gelişmesinin tek nedeni değildir. Aksine, bir ülkede düşünce kuruluşlarının gelişmesi süreci o ülkeye özgü koşullar da dikkate alınarak incelenmelidir.

Bu bağlamda, düşünce kuruluşlarının ilk olarak filizlendiği Kuzey Amerika'da, özellikle de ABD'de ortaya çıkmasına zemin hazırlayan faktörlere göz atmak gerekir. Zira ABD, düşünce kuruluşlarının sayı ve etkinliği bakımından dünya çapında öncü bir nitelik göstermektedir. Bölgenin diğer gelişmiş devleti Kanada'ya bakıldığında, düşünce kuruluşlarının etkinlikleri kayda değer olsa da, ABD'ye kıyasla sınırlı bir düzeyde kalmaktadır. Bu durumu Abelson ve Lindquist, ABD'nin siyasal ve yönetsel sisteminin parçalanmış ve desantralize olmuş yapısı, ideolojik kutuplaşma ve güçlü siyasal parti olgusunun bulunmaması, ülke düzeyinde çok sayıda politika girişimcisinin var olması ile açıklamaktadır. Bununla birlikte, sivil toplum örgütlerinin, düşünce merkezlerinin kurulması yönündeki girişimleri de düşünce kuruluşlarının ilk defa bu ülkede gelişme göstermesinin arkasındaki itici faktörler olarak gösterilmiştir. Halbuki Kanada göz önüne alındığında parlamenter siyasal sistemin etkisiyle ortaya çıkan bazı faktörlerin, düşünce kuruluşlarının etkinliğini kısıtladığı görülmektedir. Kanada'da var olan güçlü parti yapılanmaları, parlamento üyelerinin politika uzmanlarından faydalanmasını sınırlandıran unsurlar ve kamu politikaları üzerine çalışan kuruluşların yeteri kadar desteklenmemesi, düşünce kuruluşlarının gelişimi ve etkinliğini, özellikle komşusu ABD'ye kıyasla, sınırlandırmıştır.¹²

Düşünce kuruluşlarının gelişme göstermesi, bir yönüyle de çeşitli kamusal sorunları çözmek isteyen hükümetlerin ve diğer politika yapıcılarının, bu sorunlara yönelik uzmanlık bilgisine ihtiyaç duymalarına dayanmaktadır. Örneğin, ABD'de dış politikaya yönelik düşünce kuruluşlarının gelişmesi II. Dünya Savaşı sonrasında ABD dış politikasındaki değişimle birlikte Avrupa, Ortadoğu ve dünyanın diğer bölgeleriyle daha fazla ilgilenmesiyle ilişkilidir¹³. Farklı bölgelerle ilgili politikalar geliştirmek için o bölgelerin tanınması, bölgenin dinamiklerinin öğrenilmesi ve buna göre politika önerilerinin geliştirilmesi gerekir. İşte bu ihtiyaca dayalı olarak dış politikada uzmanlaşmış düşünce kuruluşları belirtilen dönemde artış göstermiş-

University Press, 1998), s. 6.

11 Weaver ve McGann, a.g.e., s. 13-14.

12 Donald E. Abelson ve Evert A. Lindquist, "Think Tanks in North America", içinde James G. McGann ve R. Kent Weaver, (der.) Think Tanks and Civil Societies, (Transaction Publishing, 4th Paperback, 2009), s. 38-39.

13 A.g.e., s. 39-40.

tir. Benzer örneklere, düşünce kuruluşlarının yeşerdiği ABD dışındaki ülkelerde de rastlamak mümkündür.

Kuzey Amerika'da ilk düşünce kuruluşunun ne zaman kurulduğu üzerinde bir uzlaşma olmamakla birlikte, 1832 yılında kurulan Philadelphia tabanlı "Franklin Institute" adlı kuruluş ABD'de düşünce kuruluşu olgusunun başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Kanada'da ise ilk düşünce kuruluşu 1908 yılında "Round Table Movement" adıyla kurulmuştur.¹⁴

Erken dönemde düşünce kuruluşlarının örneklerine rastlanan diğer bir coğrafya ise Batı Avrupa'dır. Batı Avrupa'da 1945'ten önce kurulmuş düşünce kuruluşlarına bakıldığında, genellikle iç ve dış politika alanlarında faaliyet gösteren, akademik niteliği ağır basan kuruluşların varlığı dikkat çekmektedir. Özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde bu kuruluşlar bağımsız politika araştırmaları yapmak üzere kurulmuşken, Almanya ve yakın komşu ülkelerinde bağımsızlığı nispeten sınırlı olan parti bağımlı kuruluşlar şeklinde ortaya çıkmışlardır. II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan düşünce kuruluşlarında daha çok belirli politika hedefleri olan taraftar kuruluşlarının özellikleri gözlemlenmektedir. 1980'lerin sonuna gelindiğinde bu bölgedeki düşünce kuruluşlarının artık daha keskin ideolojik bağlamlarda kurulduğu ve oldukça etkin faaliyet gösteren bir yapı arz ettiği söylenebilir. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan kuruluşlar ise daha çok hükümet finansmanlı organizasyonlar olduğu görülmektedir. Bu durum, düşünce kuruluşlarının faaliyetlerinde ve araştırma gündemlerinin belirlenmesinde özgürlüğü oldukça kısıtlayan bir faktör olmuştur. Bu nedenle, Batı Avrupa'da düşünce kuruluşları açısından son on yılda organizasyonel "katılma"dan söz etmek mümkündür.¹⁵

Orta ve Doğu Avrupa bölgeleri incelendiğinde ise Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göre farklı bir sosyo-politik yapıyla karşı karşıya kalmaktayız. Bu durum, düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı ve gelişim dinamiklerine de etki etmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte meydana gelen değişim, düşünce kuruluşlarının da filizlenmesine zemin oluşturmuştur. Gerek Batı Avrupa ülkelerinin uzman kuruluşlarının destekleriyle, gerekse Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde bulunan uzmanların gayretleriyle düşünce kuruluşlarının sayısında 1989 yılından itibaren ciddi bir artış gözlenmiştir.¹⁶

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde, özellikle 1990'lı yıllar sonrasında düşünce kuruluşlarının görünür olduğu söylenebilir. Bu bölgelerde mevcut olan çatışma durumu, politika yapıcılarının hareket alanını sınırlandırmakla birlikte düşünce kuruluşlarının filizlenmesine de zemin hazırlamıştır. Bölgede var olan problemlere yönelik

14 Carroll Quigley, "The Round Table Groups in Canada", Canadian Historical Review, XLIII (3), 1962'den aktaran Abelson ve Lindquist, a.g.e., s. 39.

15 Alan J. Day, "Think Tanks in Western Europe", içinde James G. McGann ve R. Kent Weaver, (der.) Think Tanks and Civil Societies, (Transaction Publishing, 4th Paperback, 2009), s. 106-108.

16 Ivan Krastev, "Think Tanks: Making and Faking Influence", Southeast European and Black Sea Studies, Vol 1, No 2, 2001, s. 20; Jonathan D. Kimball, "From Dependency to the Market: The Uncertain Future for Think Tanks in Central and Eastern Europe", içinde James G. McGann ve R. Kent Weaver, (der.) Think Tanks and Civil Societies, (Transaction Publishing, 4th Paperback, 2009), s. 251.

ciddi çözüm arayışları ve bölge ülkelerinin geçirdiği iç siyasal değişimler düşünce kuruluşlarının yayılımında itici faktörlerdir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi oldukça geniş bir alanı ifade ettiği için, bölgede faaliyet gösteren düşünce kuruluşları da oldukça çeşitlenmektedir. Mısır, Ürdün, Lübnan ve Tunus gibi ülkelerde hükümetten bağımsız ve kâr amacı gütmeyen düşünce kuruluşları gözlenebilirken; Kuveyt, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde yarı bağımsız nitelikteki düşünce kuruluşları faaliyet göstermektedir.¹⁷

Düşünce kuruluşlarının yayılımı konusunda Asya bölgesi ise, özellikle Batı ile karşılaştırıldığında farklı bir tablo sunmaktadır. Ortadoğu'da olduğu gibi Asya'da da sivil toplum kültürünün zayıf olması; kâr amacı gütmeyen, çeşitli kurumlardan bağımsız veya kamu yararına yönelik organizasyonların yeteri kadar gelişmemesi, düşünce kuruluşlarının yayılımını da olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple bölge ülkelerinde mevcut olan düşünce kuruluşlarının büyük çoğunluğu resmi kurumlara yahut özel şirketlere bağlı biçimde faaliyet göstermektedirler. Ancak Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan gibi Doğu Asya ülkelerinde bu durum 20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte değişim göstermiş ve bağımsız düşünce kuruluşları da bölgede ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁸ Özellikle Çin ve Japonya son on yıllarda düşünce kuruluşu sayısında ciddi bir artış eğiliminde olup, örneğin Çin Halk Cumhuriyeti küresel indekslerde 2008 yılında dünyada 12. sıradayken 2015 yılında 2. sıraya kadar yükselmiştir.¹⁹

Düşünce kuruluşlarının dünyadaki gelişim süreci incelendiğinde birkaç çıkarımda bulunabiliriz. İlk olarak, düşünce kuruluşlarının günümüzde küresel bir fenomen haline geldiği söylenebilir. Bu kuruluşların sayısı ve gelişim hızı ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle beraber, düşünce kuruluşlarının tüm dünyada yayılım gösterdiği yadsınamaz. Son yıllardaki sayısal gelişimlerine bakıldığında uluslararası raporlara göre 2008 yılında 5.465 olarak ölçülen düşünce kuruluşu sayısı 2015 yılında 6.846'ya kadar yükselmiştir.²⁰ İkinci olarak, düşünce kuruluşlarının ABD ve Kanada gibi ülkelerde ortaya çıkmasının ardından diğer ülkelerde tarihin farklı dönemlerinde gelişme göstermesinde çok çeşitli faktörlerin rol oynadığı söylenebilir. Toplumsal ve siyasal kültür, ekonomik kalkınmışlık, demokratik gelişmişlik düzeyi, politika sorunlarının çözümüne ilişkin toplumsal taleplerin yoğunlaşması ve buna yönelik bir siyasal iradenin varlığı, politika yapıcılarının politika bilgisi ve uzmanlığa duyduğu ihtiyaç, yetişmiş politika uzmanları ve politika girişimcilerinin bulunması gibi faktörlere dayalı olarak düşünce kuruluşlarının yayıldıkları görülmektedir.

17 Erik C. Johnson, "Policy Making Beyond the Politics of Conflict: Civil Society Think Tanks in the Middle East and North Africa", içinde James G. McGann ve R. Kent Weaver, (der.) *Think Tanks and Civil Societies*, (Transaction Publishing, 4th Paperback, 2009), s. 337-339.

18 Makiko Ueno, "Northeast Asian Think Tanks: Toward Building Capacity for More Democratic Societies", içinde James G. McGann ve R. Kent Weaver, (der.) *Think Tanks and Civil Societies*, (Transaction Publishing, 4th Paperback, 2009), s. 222.

19 James G. McGann, 2008 Global Go To Think Tanks Index Report, (University of Pennsylvania Scholarly Commons, 2009); James G. McGann, 2015 Global Go To Think Tanks Index Report, (University of Pennsylvania Scholarly Commons, 2016).

20 A.g.e.

3. DÜŞÜNCE KURULUŞLARINA İLİŞKİN TİPOLOJİLER

Düşünce kuruluşlarının kurumsal ve işlevsel açıdan gösterdiği farklılaşma ve çeşitlilik, bu kuruluşların farklı şekillerde sınıflandırılması sonucunu doğurmuştur. Fon sağladıkları kaynaklar, kurumsal olarak bağlı oldukları yapılar, çeşitli politika aktörleriyle kurdukları ilişkiler ve ideolojik görüşlere yakınlıkları gibi kriterlere dayalı olarak benzer özellikleri taşıyan düşünce kuruluşlarının belirli adlandırmalar altında tasnif edilmesi bu kuruluşların incelenmesi, araştırılması ve anlaşılmasını kolaylaştırıcı bir etki yapmaktadır.

Bu bağlamda, yazında yaygın olarak başvuru alan üç tipoloji denemesi öne çıkmaktadır (bkz. Tablo 1). İlk olarak, Weaver (1989), ABD’de bulunan düşünce kuruluşları üzerine yaptığı araştırmalarla öğrencisiz üniversiteler (univeristy without students), sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları (the contract research organization) ve taraftar kuruluşlar (advocacy tanks) olmak üzere üçlü bir tipoloji ortaya koymuştur. Öğrencisiz üniversiteler, klasik üniversitelerden farklı olarak özel sektör kaynaklı gelirlerle faaliyet göstermekte olup, öğretim yerine akademik araştırma temeline dayanmaktadır.²¹ Ayrıca öğrencisiz üniversitelerin hedef kitlesi öğrencilerden ziyade politika yapımcıdır. ABD’deki en büyük düşünce kuruluşlarından olan The Brookings Institution ve Hoover Institution bu tür kuruluşlara örnek olarak gösterilir.²² Sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları ise hükümet ve devlet kurumları için daha ziyade rapor tarzında yayınlar çıkarmayı hedefler. Bu kuruluşların araştırma gündemi, sözleşme yaptıkları kurum tarafından belirlenmektedir. Örneğin, ABD’nin en büyük düşünce kuruluşlarından biri olan RAND Corporation, Amerikan Savunma Bakanlığı’na bağlı bir sözleşmeli araştırma kuruluşudur. Bu kuruluşlar, çıkardıkları yayınların niteliğine ek olarak gelirlerinin bağlı oldukları kuruluşlara dayanması bakımından da öğrencisiz üniversitelerden farklılaşmaktadırlar.²³ Weaver’ın tipolojisiindeki *taraftar kuruluşlar*, güçlü ideolojik ve partizan unsurları kullanarak “girişken bir tüccar” tarzıyla politika yapım sürecini etkilemeye çalışan düşünce kuruluşlarıdır. ABD’de Heritage Foundation, Economic Policy Institute gibi düşünce kuruluşları bu tipe örnek verilebilir.²⁴

21 R. Kent Weaver, “The Changing World Of Think Tanks”, *Political Science and Politics*, 22 (3), 1989, s. 564.

22 Donald E. Abelson, *Do Think Tanks Matter?*, (London: McGill-Queen’s University Press, 2002), s. 19.

23 Weaver, a.g.e., s. 566; Abelson, a.g.e., s. 19.

24 Weaver, a.g.e., s. 567.

Tablo 1: Başlıca Düşünce Kuruluşu Tipolojileri

Yazar	Tipoloji Önerisi
Kent Weaver (1989)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Öğrencisiz üniversiteler 2. Sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları 3. Tarafgir kuruluşlar
James McGann (2007)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bağımsız düşünce kuruluşları <ol style="list-style-type: none"> a. Akademik olarak farklı alanlara yönelen kuruluşlar b. Akademik olarak uzmanlaşmış kuruluşlar c. Sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları d. Tarafgir kuruluşlar e. Politika girişimcisi kuruluşlar 2. Bağımsız olmayan düşünce kuruluşları <ol style="list-style-type: none"> a. Parti bağımlı kuruluşlar b. Devlet destekli kuruluşlar c. Kar amacı güden kuruluşlar d. Üniversiteye dayalı kuruluşlar 3. Melez düşünce kuruluşları
Diana Stone (1996)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Eski düzen düşünce kuruluşları 2. Yeni partizan düşünce kuruluşları

McGann²⁵ tarafından ortaya konulan ikinci tipolojide ise bağımsız ve bağımsız olmayan yani çeşitli kurum ve kuruluşlar ile ilişki içinde olan ve olmayan düşünce kuruluşları olmak üzere iki kategori bulunmaktadır. *Bağımsız düşünce kuruluşları* kendi içinde akademik olarak farklı alanlarla ilgilenen kuruluşlar (academic diversified), belirli bir alanda uzmanlaşmış (academic specialized) kuruluşlar, sözleşmeye dayalı araştırma kuruluşları (contract research), tarafgir kuruluşlar (advocacy) ve politika girişimcisi kuruluşlar (policy enterprise) olarak ayrılmaktadır. *Bağımsız olmayan düşünce kuruluşları* ise parti bağımlı kuruluşlar (party-affiliated), devlet destekli kuruluşlar (government sponsored), kâr amacı güden özel kuruluşlar (private, for-profit) ve üniversiteye dayalı kuruluşlar (university-based) olarak dört gruptan oluşmaktadır. McGann²⁶, birden fazla kategorinin özelliklerini bünyesinde taşıyan düşünce kuruluşlarını ayrı bir kategori olarak tanımlamış ve bunlara melez düşünce kuruluşları (the hybrids) adını vermiştir.

Stone²⁷ ise düşünce kuruluşlarını sınıflandırırken tarihsel bir yaklaşım izlemiş ve 1970'lerden önce ve sonra kurulan düşünce kuruluşlarının farklılıkları üzerinde durmuştur. Nitekim, 1970'lerden sonra düşünce kuruluşlarının sayısında yaşanan patlama, bu kuruluşların yapısındaki dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda 1970'ler öncesinde kurulan düşünce kuruluşlarını *eski düzen düşünce kuruluşları* (the old guard intitutes); bu tarihten sonra kurulanları ise *yeni partizan düşünce kuruluşları* (new partizans) olarak adlandırmıştır. Bu iki kategori arasındaki temel fark; eski düzen düşünce kuruluşları apolitik ve sonra kurulanlara göre daha akademik bir yapı

25 McGann, 2007, a.g.e., s. 13-19.

26 McGann, 2007, a.g.e., s. 19.

27 Stone, 1996, a.g.e., s. 18-24.

arz ederken yeni partizan kuruluşlar belirli alanlarda uzmanlaşmış, daha girişimci ve araştırmalarında politika odaklı faaliyet gösteren partizan yapılarıdır.

Düşünce kuruluşlarına ilişkin tipoloji denemeleri genel olarak değerlendirildiğinde birkaç tespitte bulunmak mümkündür. İlk olarak, değişik yazarların değişik tarihlerde ortaya koydukları tipolojiler belirli noktalarda birbirine benzerken aralarında ciddi farklılıklar da dikkati çekmektedir. Örneğin McGann'ın tasnifinde akademik olarak farklı alanlarla ilgilenen ve belirli alanlarda uzmanlaşmış kuruluşlar, genel olarak Weaver'ın öğrencisiz üniversiteler kategorisine benzemektedir. Yine McGann'ın sınıflandırmasında yer verdiği "sözleşmeye dayalı" ve "tarafgir" düşünce kuruluşları Weaver'ın tipolojisinde aynı isimlerle yer almakta olup, fonksiyonları itibarıyla da benzeşmektedir.

İkinci olarak, tipolojilerin kendilerine özgü avantajları ve sorunları bulunmaktadır. Weaver'ın tipolojisi basit, anlaşılır ve politika yapım sürecini inceleme bakımından kullanışlı gözükmektedir. McGann ise çok daha kapsamlı ve ayrıntılı bir tipoloji ortaya koyarak her kategorinin daha kesin ve sınırları belli bir görünümünü vermeye çalışmıştır. Örneğin, birçok üniversitenin bünyesinde faaliyet gösteren araştırma merkezleri ve enstitüler Weaver'ın tipolojisinde herhangi bir kategori içinde yer almazken, McGann'ın tipolojisinde "üniversiteye dayalı kuruluşlar" kategorisine uygun düşmektedir. Stone ise düşünce kuruluşlarının tarihsel süreç içinde yaşadıkları kırılma dönemlerinden hareketle tipolojisini geliştirdiğinden, bu kuruluşların kuruldukları dönem ve tarihsel koşulların etkisi altında nasıl kurum-sallaştıklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Üçüncü önemli nokta, farklı tipolojilerin geliştirilmiş olması, düşünce kuruluşlarını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, tipolojiler gerçekte, düşünce kuruluşlarının iç içe geçen yapı, fonksiyon ve işleyiş düzenini tam olarak anlamamıza yardımcı olmamaktadır. Çünkü gerçekte, belirli bir kategoriye giren düşünce kuruluşlarının diğer kategorilerin özelliklerini de taşıdığı gözlenmektedir. Örneğin, kitap, rapor ve analiz gibi kapsamlı yayınlar üreten akademik bir düşünce kuruluşu, aynı zamanda belirli bir ideoloji yahut siyasal hareket yönünde yayınlar ortaya koyarak tarafgir kuruluşların özelliklerini gösterebilir. Bu nedenle, söz konusu tipolojileri, belirlenen kategoriler arasındaki sınırları keskin ve net biçimde birbirinden ayıran yaklaşımlar olarak görmemek gerekir.

Altı çizilmesi gereken dördüncü husus, tipolojilerin ağırlıklı olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa merkezli olacak şekilde geliştirilmiş olmasıdır. Düşünce kuruluşlarının ortaya çıktığı coğrafya olması, genel olarak dünyadaki düşünce kuruluşlarının sayıca önemli bir kısmının bu bölgelerde bulunması ve düşünce kuruluşlarına ilişkin akademik nitelikli çalışmaların da anılan bölgelerde yoğunlaşması bu durumun temel nedenleridir. Düşünce kuruluşlarına ilişkin kavramlaştırma, teorileştirme ve ampirik araştırmaların Batı dünyasında ve özellikle ABD'de toplanmasına paralel olarak tipolojiler de ağırlıklı olarak bu merkezden üretilmiştir. Söz konusu tipolojiler, küresel dünyada farklı toplumlarda düşünce kuruluşlarının incelenmesinde kullanışlı gözükmektedir. Gerçekten de tipolojiler, belirli bir fikir düzlemi sağlaması, kuruluşlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya

çıkarma potansiyeli olması nedeniyle düşünce kuruluşlarının sınıflandırılmasında önemli bir araçtır. Fakat, tipolojilerin üretildikleri kültürel şartlarla bağımlı olması nedeniyle farklı ülkelerin toplumsal, siyasal ve ekonomik gerçekliklerini göz ardı etmesi sonucunu doğurabilir. Bu nedenle, farklı toplumlarda düşünce kuruluşlarını kategorileştirirken bu olgunun göz önünde bulundurulması gerekir. Örneğin Bağcı ve Aydın²⁸ kesin ve net çizgilerle birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı gerçeğinden hareketle Türkiye’deki düşünce kuruluşlarını bağımsız ve yarı bağımsız kuruluşlar, devlet kaynaklı kuruluşlar ve üniversiteye dayalı kuruluşlar olarak üçlü bir tipolojide sınıflandırmaktadır. Türkiye’de organik olarak belirli bir siyasal parti bünyesinde örgütlenen düşünce kuruluşları bulunmamaktadır. Ancak işleyiş açısından bakıldığında yukarıda yer verilen üç gruptan birinde yer almakla birlikte belirli bir siyasal partiye, ideolojiye veya dünya görüşüne yakın olan düşünce kuruluşlarının varlığı da bilinmektedir. Bu bağlamda, tarafsız kuruluşlar kategorisi de Türkiye’de düşünce kuruluşlarını açıklamak için eklenmektedir.²⁹

Son bir nokta olarak, düşünce kuruluşlarının finansal kaynakları, harcamaları, kurumsal yapısı, siyasal partiler, baskı grupları ve politika yapımcılarla ilişkilerinin her zaman şeffaf olmadığı belirtilmelidir. Böyle durumlarda düşünce kuruluşlarının işleyişini, politika süreçlerine etkilerini anlamak zorlaştığı gibi, bu kuruluşları belirli kategoriler altında sınıflandırmak da zorlaşmaktadır.

4. KAMU POLİTİKASI YAPIMI SÜRECİNDE DÜŞÜNCE KURULUŞLARININ ROLLERİ, İŞLEVLERİ VE TEMEL STRATEJİLERİ

Düşünce kuruluşlarının, üstlendikleri rol, fonksiyon ve temel stratejileri itibarıyla, siyasal alanda işgal ettiği konuma dair sözü edilmesi gereken bir husus, bu kuruluşların temel olarak “bilgi” ve “iktidar” arasındaki boşluğu kapatma gayretidir. Bu gayretin, günümüz toplumlarında karar vericilerin çeşitli politika alanlarında derin ve nitelikli analiz yapmaları için zaman ve imkân kısıtlarının olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bunun sonucunda doğan boşluk, düşünce kuruluşlarının temel rol ve fonksiyonlarını şekillendirmektedir. Ayrıca araştırmacıların akademik olarak tüm politika konularıyla ilgili derinlemesine analiz üretme imkânı olmadığından, düşünce kuruluşları kendi içlerinde uzmanlaşmakta ve faaliyet bakımından farklı roller üstlenmektedir. Yine de, düşünce kuruluşlarının siyasal konumlanışlarını da gösterecek biçimde, temel bazı noktalarda ortak rol ve işlevleri bulunduğu söylenebilir.³⁰

28 Hüseyin Bağcı ve Aziz Aydın, “Dünyada ve Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Kültürü”, içinde Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar, (der.) Türkiye’de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları, (Ankara: Nobel Yayınları, 2009), s. 94-101.

29 Bkz. Yıldız vd., a.g.e., s. 197

30 James G. McGann ve Erik C. Johnson, Comparative Think Tanks, (Edward Elgar Publishing, 2005), s. 12.

Düşünce kuruluşlarının en temel fonksiyonlarından biri politika yapım sürecine erişimdir.³¹ Bu kuruluşlar, politika gündeminde yer alan konu veya problemler hakkında siyasal iktidara öneri niteliğinde görüş bildirirler. Ayrıca uygulanmakta olan veya uygulaması bitmiş olan politikaların başarı derecelerini ölçmek amacıyla değerlendirme çalışmaları yaparlar. Düşünce kuruluşları politika yapım süreci içerisinde karar vericileri etkilemek ve politika tasarımlarını şekillendirmek için doğrudan lobicilikten ziyade, entelektüel uzmanlığın aktarımıyla bu işlevini yerine getirmeye çalışırlar. Dolayısıyla bu kuruluşlar, belirli bir politika konusu veya problemini şekillendirmek amacıyla ortak değer ve inançlara sahip olan aktörlerin oluşturdukları “politika ağlarına” katılım üzerinden bilginin kullanımını ve politika sürecine yayılımını sağlarlar.³² Düşünce kuruluşları geliştirdikleri farklı işlev ve stratejilerle politika yapım sürecinde etkili bir aktör olarak var olabilmeye çalışırlar. Bunun için de sahip oldukları bilgi ve uzmanlıkla politika yapımcıları etkilemeye uğraşırlar. Bu etkileme bir yönüyle politika yapımcıların eylemlerini dönüştürücü bir sonuç üretirken, diğer yandan onların eylemlerini meşrulaştırma şeklinde tezahür edebilir.

Kamu politikası yapımı bağlamında bilgi ve iktidar arasındaki ilişki bu bağlamda önem kazanmaktadır. Gagnon’un ifadesine göre bu ilişkiyi incelemeye yönelik üç akademik gelenek bulunmaktadır. İlk gelenek, rasyonel paradigma bağlamında bilgi ve iktidar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Buna göre iktidarı kullananlar kamu politikaları yapımında doğrudan uzmanlara başvururlardır. İkinci *gelenek* ise bilgi ve iktidarın dolaylı bir etkileşim içerisinde olduğu tezi üzerine inşa edilmiştir. Buradan hareketle, bilginin toplumsal ve siyasal olarak çok çeşitli katman ve yapılaraya yayılmış olduğu varsayılmıştır. İktidar odakları yayılmış ve iç içe geçmiş bir nitelik arz eden bu bilgiyi “ortak aklın” bir parçası olarak dolaylı yoldan kullanmaktadır. Üçüncü geleneğe bakıldığında, bilgi ve iktidar arasında organik bir bağ olduğu vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda bilgiyi üreten ve yayılımını sağlayan yeni iktidar merkezleri olan düşünce kuruluşları ele alınmaktadır. “Bilginin sahibi” olan düşünce kuruluşlarının karar verici iktidarla girdikleri etkileşim ve alışverişte işgal ettikleri alan siyasal konumlarının da göstergesi olmaktadır.³³

Düşünce kuruluşlarının girdikleri bu etkileşim ve alışveriş, epistemik topluluklar ve taraftar koalisyonları gibi belirli politika ağlarıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının kamu politikası yapım sürecinde ve siyasal alanda durdukları noktanın tespiti açısından politika ağ modelleri de ayrı bir önem kazanmaktadır. Örneğin bilginin ana kurucu güç olduğu ve bu temelde karar verme aşamalarına dâhil olan en önemli yapılardan birisi, yukarıda kısaca değinilen epistemik topluluklardır. *Epistemik topluluklar*, bilgi ve uzmanlığın karar verme süreçlerine nasıl

31 Rich, a.g.e., s. 12.

32 Diane Stone, “Think Tank Transnationalisation and Non-profit Analysis, Advice and Advocacy”, *Global Society*, 14: 2, 2000, s. 155; Weaver ve McGann, a.g.e., s. 5-6.

33 Alain-G. Gagnon, “The Influence of Social Scientist on Public Policy”, içinde Stephen Brooks ve Alain-G. Gagnon, (ed.) *Social Scientists, Policy and the State*, (New York: Praeger, 1990) aktaran Stella Ladi, *Globalisation, Policy Transfer and Policy Research Institutes*, (Edward Elgar Publishing, 2005), s. 33.

entegre olduğunun açıklanması bakımından bahse değerdir. Bu topluluklar ortak değer ve inanç bağlamında hareket eden ve böylece kamu politikalarını etkilemeye çalışan uzmanların oluşturduğu yapılardır. Örneğin, belirli bir politika alanında uzmanlıklarıyla Keynesyen görüşü savunan ekonomistler ya da belirli bir politikanın uygulanmasına yönelik duruşlarıyla bürokrasi içerisinde özel bir mesleki uzmanlık sahibi kesim bir epistemik topluluk oluşturabilir. Bu toplulukların politika yapım sürecinin çeşitli aşamalarında ortaya çıkabilen ve ortak görüşler temelinde etki göstermeye çalışan ağlar/yapılar olduğu söylenebilir. Düşünce kuruluşları da uzmanlık ve fikir üretimine dayalı temel fonksiyonlarıyla bu topluluklar içerisinde kritik bir rol oynamaktadır. Düşünce kuruluşları, bir epistemik topluluk olarak veya daha geniş bağlamda bir epistemik topluluk içerisinde yer alarak politika yapımcılar ile bilgi alışverişinin sağlanmasında ve bilginin kamu politikası sürecine yayılımında rol almaktadır. Bu topluluklar aynı zamanda düşünce kuruluşlarının siyasal konumlarını belirleyen önemli bir unsuru oluşturmaktadır.³⁴

Düşünce kuruluşlarının politika yapım süreçlerinde etkin olabilmesinin bir diğer aracı da taraftar koalisyonlarıdır. *Taraftar koalisyonları*, çok çeşitli pozisyonlardan ortak değer ve inançlara sahip olan aktörlerin oluşturduğu ağlar olarak tanımlanabilir. Oluşan bu ağlar, çeşitli aktörlerin politika sürecine dahil olması konusunda önemli bir vasıta görevi görmektedir.³⁵ Düşünce kuruluşları, uygulanacak ve uygulanmakta olan politikalarla ilgili ortaya koydukları fayda-maliyet ve maliyet-etkinlik gibi analizler ile çeşitli değerlendirmeleri içeren araştırma ve raporlar çerçevesinde araştırmacılar, politika yapımcılar ve diğer aktörler arasında bir iletişim organı olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla taraftar koalisyonu yaklaşımında da tüm siyasal eğilim ve düşünceler politika sürecindeki siyasal hareketliliğe dâhil edilmektedir. Düşünce kuruluşları bu noktada “köprü” vazifesi görmektedir. Örneğin, bu kuruluşlar tarafından düzenlenen panel, seminer ve konferans gibi aktiviteler ortak değer ve inançlar çerçevesinde tüm taraftar koalisyonlarının, politika ve epistemik toplulukların bir nevi “sosyalleşmesi” ve “etkileşimi” sonucunu doğurmaktadır ki bu da nihai olarak politika yapım sürecini etkilemektedir.³⁶

Siyasal konumlanışları açısından düşünce kuruluşlarının ana fonksiyonu bilgi ve iktidar arasında bir köprü vazifesi görmek ve politika sürecinde etkin bir rol sahibi olmaktır. Aynı zamanda sivil toplum önemli bir ayağını oluşturan bu kuruluşlar, vatandaş ve devlet arasındaki önemli bağlardan da birisini teşkil etmektedir.³⁷ Düşünce kuruluşlarının siyasal konumlarını belirleyen diğer bir dinamik ise, iktidara bilgi aktarımının ve politika bilgisinin yayılımının sağlanmasında önemli bir vasıta olan ağlardır. Düşünce kuruluşları, bu temel rolleri üzerinden çeşitli araç ve stratejilere dayalı olarak bir dizi faaliyet ve eylemde bulunurlar.

Bu bağlamda, düşünce kuruluşları eğitim, sağlık, enerji, güvenlik gibi belirli bir politika alanında analiz, araştırma ve öneri üretmenin yanı sıra eğitim, konferans,

34 Ladi, a.g.e., 33; Stone, 1996, a.g.e., s. 86-95.

35 Ladi, a.g.e., s. 34.

36 Kubilay Y. Arin, *Think Tanks: The Brain Trusts of US Foreign Policy*, (Springer VS, 2014), s. 21.

37 McGann ve Johnson, a.g.e., s. 12, 15

panel, seminer gibi aktivitelerle kamusal veya özel politika aktörleriyle ilişki içerisine girmektedirler.³⁸ Aslında düşünce kuruluşlarının tüm temel çıktıları ve eylemleri, mevcut rol ve işlevlerini hayata geçirme biçimlerini ifade eder. Sistematik olarak düşünce kuruluşlarının etkinliklerini artırmak amacıyla kullandıkları başlıca politika araçları ve stratejiler şu şekilde ifade edilebilir:³⁹

- Politika alanlarında çeşitli kitaplar, dergiler, bültenler, rapor ve analizler yayınlamak,
- Karar vericilerin üzerinde meşgul oldukları politika gündemleri ile alakalı bire bir yahut raporlar nezdinde tavsiye üretmek,
- Ülkenin gündemine dair çeşitli konuların tartışılması amacıyla kamuya açık forumlar, konferanslar, panel ve sempozyumlar düzenlemek,
- Araştırmacılarının bilgilendirici nitelikte çeşitli dersler ve konuşmalar bağlamında faaliyette bulunmalarını teşvik etmek,
- Aktif siyasal hayata kendi bünyesinden kişiler kazandırmak veya siyasal hayatın içerisinden gelen kişileri bünyesine almak,
- Özellikle yazılı ve görsel medya organlarında görünürlüklerini artırmak,
- İnternet ve sosyal medyada etkin olmak ve internet siteleri kurarak bilinirliklerini artırmak,
- Politik seçimler gibi belirli dönemlerde (özellikle tarafgir kuruluşlar) kamuoyunu yönlendirici faaliyetlerde bulunmak.

Düşünce kuruluşlarının genellikle en çok kullandığı stratejilerden birisi, geniş çapta hoşnutsuzluk uyandıran belirli bir problemin gündeme alınması yahut iç ve dış siyasete dair çeşitli politika konularının tartışılması amacıyla konferans ve sempozyum tarzında etkinlikler düzenlemektir. Bu etkinliklere iktidar sahibi karar vericilerden, özel sektörde etkin aktörlere kadar birçok kişi davet edilir ve katılımları sağlanır. Halkın katılımına açık olan bu faaliyetler karar vericileri söz konusu politika alanıyla ilgili düşünmeye itmesi ve hem karar vericiler hem de kamuoyu nezdinde ilgili düşünce kuruluşunun rolü hakkında farkındalık ve fikir edinilmesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda karar vericiler ile yakın ilişkiler kurulması ve tavsiye aktarımının sağlanması da bu faaliyetleri etkin kılan diğer önemli bir yönüdür.⁴⁰

Düşünce kuruluşlarının politika yapım sürecinde başvurdukları bir diğer araç da çeşitli politik konu veya problemler hakkında araştırmalar yapmak ve bunları kitap, dergi ve rapor gibi çeşitli şekillerde yayınlamaktır. Bu araştırma ve yayınlar belirli bir soruna çözüm olarak ortaya çıkmakla birlikte, uygulanacak olan bir politika

38 Stone, 2000, a.g.e., s. 154.

39 Abelson, a.g.e., s. 75; Weaver ve McGann, a.g.e., s. 5.

40 Abelson, a.g.e., s. 75; McGann, 2007, a.g.e., s. 36.

hakkında görüş ve öneri niteliğinde de olabilir.⁴¹ Düşünce kuruluşlarının çıkardığı tüm yayınların politika sürecine aynı oranda etki etmesi mümkün değildir. Mesele, düşünce kuruluşlarının yayınladığı kitap kapsamındaki çalışmaların etkisinin ölçülmesi zordur. Hatta, bu kitapların çoğunun politika yapımcılar tarafından okunmadığı söylenebilir. Karar vericiler, sorun alanları ile ilgili olarak kısa, öz ve sistematik bilgi içeren analiz, rapor ve makale tarzında yayınlardan daha fazla yararlanırlar. Dolayısıyla politika sürecine bilginin yayılımı uzun, teorik ve akademik kapsamlı kitaplardan ziyade raporlar ve analizler çerçevesinde sunulan bilgiler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Ancak bu durum kitapların değerini elbette düşürmemektedir. Çünkü kitaplar, halen bir araştırmacının ortaya koyduğu bilgi ve fikirlerinin güvenilirliğini sağlamada ön sırada gelmektedir.⁴² Düşünce kuruluşlarının ürettiği kitaplar gibi teorik ve akademik çalışmaların yukarıda belirtilenlerin çok daha ötesinde işlevleri bulunur. Bu çalışmalar, “pragmatist” ve “anı kurtaran” çözümlerden ziyade geniş perspektiften önemli sorun alanlarının çözümünü sağlayabilir. Ayrıca bu çalışmaların ortaya koyduğu fikir ve tavsiyeler, uzun dönemde öngörülebilir politika çözüm araçlarının elde edilmesine kayda değer bir etki yapabilir. Yine bu çalışmalar, akademik çevrelerin de başvurduğu ve yararlandığı yayınlar arasında yer alabilmektedir.

Düşünce kuruluşları bir politika aracı olarak siyasal hayatta veya bürokraside önemli görevler üstlenmiş ve kritik karar verici konumlarda bulunmuş devlet adamlarını bünyelerine dâhil etmeye çalışırlar. Böylece kuruluşa katılan kişilerin ilişkilerini ve siyasal hayattaki etkinliklerini kullanmayı amaçlarlar. Bu durum, düşünce kuruluşlarının fikir pazarındaki “reklam” ihtiyacının da bir sonucudur. Tersine, düşünce kuruluşları bünyesinde faaliyet gösterirken çeşitli devlet kademelerine transfer olan uzman ve araştırmacılar da söz konusu olmaktadır. Bu tür geçişler, ilgili düşünce kuruluşlarının politika yapım süreçlerinde diğer kuruluşlara kıyasla daha fazla etkili olmalarını sağlar. Ayrıca düşünce kuruluşları bu yönüyle geleceğin politika yapımcılarını yetiştiren bir “okul” işlevi de görmektedir.

Son olarak, politika yapım sürecindeki önemine binaen düşünce kuruluşları ve medya ilişkisine değinmek gerekir. Genelde düşünce kuruluşlarının etkinliği ile medyadaki görünürlüğü arasında doğrusal bir ilişki kurulmaktadır. Çünkü bu kuruluşların yazılı ve sosyal medyada daha çok yer almalarının, politika sürecinde de etkin oldukları algısını güçlendirdiği varsayılır. Fakat belirtmek gerekir ki, gerçek hayatta bir düşünce kuruluşunun medyada görünürlüğünün yüksek oranda seyretmesi, kamuoyunun görüşünü şekillendirmeye yardımcı olmakla birlikte bu kuruluşun kamu politikalarının şekillendirilmesinde etkin bir rol aldığı anlamına gelmez.⁴³ Bu yüzden, medyada görünür olmanın düşünce kuruluşları açısından önemli bir araç olduğu söylenebilir, fakat bunun tek başına politika sürecine yapılan etkiyle eşitlenmemesi gerekir.

Günümüzde düşünce kuruluşlarının medya ile ilişkileri kapsamındaki tartışmalara sosyal medya ve internetin de dâhil edilmesi gerekir. Çünkü düşün-

41 Weaver ve McGann, a.g.e., s. 5.

42 Smith, a.g.e., s. 193.

43 Abelson, a.g.e., s. 75; Weaver ve McGann, a.g.e., s. 6.

ce kuruluşları faaliyetlerinin önemli bir kısmını internet sayfaları ve sosyal medya araçları ile yaymaktadır. Özellikle politika uzmanlarının konuşmaları ve dersleri, düzenlenen konferans ve panellerin video ve ses kayıtları, yayınlanan analiz ve raporların tam metinleri bu kuruluşların internet sayfalarına ve sosyal medya hesaplarına eklenerek geniş kitlelere yayılmaktadır. Düşünce kuruluşlarının oluşturdukları internet siteleri ve sosyal medya hesapları, günümüz dijitalleşme çağında önemli bir bilgi yayma aracı haline gelmiştir.⁴⁴

SONUÇ

Son yıllarda dünyanın hemen hemen her bölgesinde düşünce kuruluşlarının sayısı ve etkinliğinin arttığı gözlemlenmektedir. Sayısal olarak düşünce kuruluşlarındaki değişim nispeten izlenebilir iken, kamu politikalarının oluşturulması, değerlendirilmesi ve analizi süreçlerindeki rollerinin ölçülmesine yönelik geniş bir araştırma alanı bulunmaktadır. Gerçekten de düşünce kuruluşlarının sayısının çok olması ile ulusal, bölgesel veya küresel düzeyde etkili olmaları arasında doğrudan bir ilişki olmayabilmektedir. Ülkelerin siyasal ve kültürel özellikleri de düşünce kuruluşlarının politika yapımı sürecindeki rolleri üzerinde belirleyici olmaktadır.

Bununla birlikte, bu çalışmada ulaşılan sonuçlardan biri olarak düşünce kuruluşlarının rol ve fonksiyonları itibariyle politika yapım sürecinde kayda değer bir rol üstlenebilecekleri görülmektedir. Zira modern politika yapım sürecinin karmaşık ve iç içe geçmiş yapısı, karar vericilerin nitelikli politikalar üretebilmek için kullanacakları bilgi ihtiyacını artırmıştır. Hal böyle iken, politika alanları üzerine sistematik bilgi üretme temelinde faaliyet gösteren düşünce kuruluşları önem kazanmaktadır. Bu bağlamda düşünce kuruluşları, siyasal iktidarı kullanan karar vericiler ve onların ihtiyaç duyduğu bilgi arasında bir köprü vazifesi görmektedirler. Sivil toplumun da önemli bir unsurunu oluşturmaya aday söz konusu kuruluşlar, medya ve düzenlenen kamusal etkinlikler aracılığıyla toplumun bilgilendirilmesi noktasında da kritik bir konumdadır. Bunun yanı sıra düşünce kuruluşları, mevcut olan bir kamusal problem hakkında karar vericilere yönelik uyarıcı bir etkide bulunabilirler. Ayrıca uygulanan bir politikanın çıktılarının ölçüm ve değerlendirilmesi bakımından da kilit bir role sahiptirler. Elbette söz konusu rol ve fonksiyonları yerine getirme imkanları, faaliyet gösterdikleri siyasal ve kültürel şartlar içerisindeki etkinlik düzeyleri ile doğrudan ilişkilidir.

Son olarak Türkiye bağlamında bakıldığında düşünce kuruluşlarının son dönemde etkinlik ve faaliyet bakımından görece artış gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının politika oluşturma sürecinde rollerinin teorik ve kavramsal düzeyde incelenmesi, Türkiye’de düşünce kuruluşları üzerine yürütülen araştırmalar için bazı çıkarımlarda bulunmamızı da kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de düşünce kuruluşları üzerine ampirik araştırmaların yapılması, bu kuruluşların yapısı, politika süreçlerindeki etkinliği ve rollerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak bakımından önemli görülmektedir. Türkiye’de düşünce kuruluşla-

⁴⁴ McGann, 2007, a.g.e., s. 37.

rının sayı ve etkinliği bakımından önemli oranda arttığı gözlenmekte, fakat gerçekte kamu politikası süreçlerinde ne kadar etkin oldukları, politika yapıcılar ve politika topluluğu nezdindeki itibarları ve geniş açıdan halkın, dar açıdan politika sorunlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenenlerin bu kuruluşlara bakış açısı ampirik olarak araştırmayı bekleyen konulardır. Bu tür araştırmalardan elde edilecek bulguların, sadece düşünce kuruluşlarının kamu politikası oluşturma sürecindeki rollerini anlamayı değil, fakat bunun yanında Türkiye’de kamu politikası disiplininin mevcut durumunu ortaya koymak bakımından da dikkate değer bulgulara ulaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abelson, D. E. *Do Think Tanks Matter?*, McGill-Queen's University Press, London, 2002.
- Abelson, D. E.; Lindquist, E. A. "Think Tanks in North America", *Think Tanks And Civil Societies*, (Ed.) J. McGann and R. K. Weaver, Fourth Paperback, Transaction Publishing, 2009, s. 37-67.
- Ahmad, M. "US Think Tanks and the Politics of Expertise: Role, Value and Impact", *The Political Quarterly*, Vol 79, No 4, 2008, s. 529-555.
- Akdemir, E. "Amerika'nın Ortadoğu Politikasının Şekillenmesinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, No: 8, 2007, s. 53-74.
- Aras, B.; Toktaş, Ş.; Kurt, Ü. *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi*, SETA Yayınları, Ankara, 2010.
- Arin, K. Y. *Think Tanks: The Brain Trusts of US Foreign Policy*, Springer VS, 2014.
- Aydın, A. "The Genesis of Think-Tank Culture in Turkey: Past, Present and Future?", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2006.
- Bağcı H.; Aydın, A. "Dünyada ve Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Kültürü", *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, (Ed.) H. Kanbolat ve H. A. Karasar, Nobel Yayınları, Ankara, 2009, s. 57-125.
- Day, A. J. "Think Tanks in Western Europe", *Think Tanks And Civil Societies*, (Ed.) J. McGann and R. K. Weaver, Fourth Paperback, Transaction Publishing, 2009, s. 103-139.
- Gagnon, A.-G. "The Influence of Social Scientist on Public Policy", *Social Scientists, Policy and the State*, (Ed.) S. Brooksand and A.-D. Gagnon, Praeger, New York, 1990, s. 1-18.
- Güvenç, S. "Türkiye'nin Dış Politikası ve Düşünce Kuruluşları", *Sivil Toplum ve Dış Politika*, (Yay. Haz.) S. Cerit Mazlum ve Erhan Doğan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 159-180.
- Gül, H.; Yemen, A. "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Kamu Politikası Süreçlerindeki Rolü ve Etkisi", *Kamu Yönetiminde Dönüşümün Yönü ve Etkileri (Kayfor 13 Bildiri Kitabı)*, (Ed.) M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu, H. Sağır ve M. Navruz, Konya, 2015, s. 656-682.
- Johnson, E. C. "Policy Making Beyond the Politics of Conflict: Civil Society Think Tanks in the Middle East and North Africa", *Think Tanks and Civil Societies*, (Ed.) J. McGann and R. K. Weaver, Fourth Paperback, Transaction Publishing, 2009, s. 337-365.
- Kanbolat, H.; Karasar, H. A. *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009.
- Karabulut, B. "Dünyada ve Türkiye'de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Akademik Bakış*, Cilt 4, Sayı 2, 2010, s. 91-104.
- Karakurt, A. "Düşünce Kuruluşları ve Politika Sürecindeki Rollerini", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 40, Sayı 2, 2007, s. 1-20.
- Kimball, J. D. "From Dependency to the Market: The Uncertain Future for Think Tanks in Central and Eastern Europe", *Think Tanks And Civil Societies*, (Ed.) J. McGann and R. K. Weaver, Fourth Paperback, Transaction Publishing, 2009, s. 251-273.
- Krastev, I. "Think Tanks: Making and Faking Influence", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol 1, No 2, 2001, s. 17-38.
- Ladi, S. *Globalisation, Policy Transfer and Policy Research Institutes*, Edward Elgar Publishing, 2005.
- McGann, J. G.; Johnson, E. *Comparative Think Tanks*, Edward Elgar Publishing, 2005
- McGann, J. G.; Weaver, R. K. *Think Tanks and Civil Societies*, Fourth Paperback, Transaction Publishing, New Jersey, 2009.

- McGann, J. G. *Think Tanks and Policy Advice in the United States*, Routledge, Oxon, 2007.
- McGann, J. G. *2008 Global Go To Think Tanks Index Report*, University of Pennsylvania Scholarly Commons, 2009.
- McGann, J. G. *2015 Global Go To Think Tanks Index Report*, University of Pennsylvania Scholarly Commons, 2016.
- Parsons, W. *Public Policy*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1995.
- Quigley, C. "The Round Table Groups in Canada", *Canadian Historical Review*, XLIII (3), 1962.
- Rich, A. *Think Tanks, Public Policy and the Politics of Expertise*, Cambridge University Press, New York, 2004.
- Sandıklı, A. *Türkiye'de Stratejik Araştırma Merkezleri: BİLGESAM Örneği*, 2011, <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2012/05/Atilla-Sandikli-Taktim-metni.pdf> (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2016).
- Smith, J. *The Idea Brokers*, The Free Press, New York, 1991.
- Stone, D. *Capturing The Political Imagination*, Frank Cass, Londra, 1996.
- Stone, D.; Garnett, M. "Introduction: think tanks, policy advice and governance", *Think Tanks Across Nations*, (Ed.) D. Stone, A. Denham and M. Garnett, Manchester University Press, 1998, s. 1-21.
- Stone, D. "Think Tank Transnationalisation and Non-profit Analysis, Advice and Advocacy", *Global Society*, 14: 2, 2000, s. 153-172.
- Stone, D. "Introduction: think tanks, policy advice and governance", *Think Tank Traditions*, (Ed.) D. Stone and A. Denham, Manchester University Press, 2004, s. 1-19.
- Stone, D. "Public Policy Analysis and Think Tanks", *Handbook of Public Policy Analysis*, (Ed.) F. Fischer, G. J. Miller and M. S. Sidney, CRC Press, Boca Raton, 2007, s. 149-157.
- Thomas, M.; Buckmaster, L. *Expertise and Public Policy: a conceptual guide*, Parliamentary Library (Research Paper), 2013.
- Tüysüzoğlu, G. "Türk Dış Politikası'nın İşleyişinde Düşünce Kuruluşlarının Rolü", *Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) 10. Yıl Kongresi (Türkiye'de Uluslararası İlişkilerin Dünü, Bugünü Geleceği)*, İzmir, 17-20 Nisan 2014.
- Ueno, M. "Northeast Asian Think Tanks: Toward Building Capacity for More Democratic Societies", *Think Tanks and Civil Societies*, (Ed.) J. McGann and R. K. Weaver, Fourth Paperback, Transaction Publishing, 2009, s. 221-241
- Weaver, R. K. "The Changing World Of Think Tanks", *Political Science and Politics*, 22 (3), 1989, s. 563-578.
- Weaver, R. K.; McGann, J. G. "Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change", *Think Tanks And Civil Societies*, (Ed.) J. G. McGann and R. K. Weaver, Fourth Paperback, Transaction Publishing, 2009, s. 1-37.
- Yemen, A.; Gül, H. "Türkiye'de Düşünce Kuruluşlarının Yerel-Bölgesel Yönetim ve Politikalara Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar*, (Ed.) Y. Bulut, V. Eren, S. Karakaya ve A. Aydın, Pagem, Ankara, 2013, s. 514-525.
- Yıldız, M.; Çelik, D.; Arslan, N.; Çiftçi, L.; Eldemir, S.; Sinangil, S. "Kamu Politikalarında Düşünce Üretim Kuruluşlarının Rolü: Genel Çerçeve ve Türkiye'den Örnekler", *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* (Ed.) M. Yıldız ve M. Z. Sobacı, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 188-220.